

„Édes hazám, mit vétettem?”

A madéfalvi veszedelem 250. évfordulójára

A 17. század során, Moldva török fennhatóság alá kerülésével kezdődött az ott élő népek – így a csángómagyarok – számára az a négy évszázados időszak, amit belülről a fejedelmi és bojári érdekcsoportok küzdelme, kívülről pedig a török és tatár hadak hódító-, megtorló- és rabló hadjáratai jellemeztek. Ezek és a nyomukban járó éhínségek, járványok következtében Moldva népessége jelentősen megfogyatkozott, katolikus magyarsága pedig, a 17. század végén történelmi minimumra, az évszázaddal korábbiak csaknem tizedére csökkent.

Ez az 1696. évi 2799 fős létszám a moldvai magyarság megmaradási esélyeinek mélypontja volt. Mai viszonyok között egy átlagos nagyságú település létszáma, de akkor sem jelenthetett sokkal többet tízfalunyi lakosnál. Persze lehet, hogy pontatlanok a misszionáriusi jelentések, talán kétszer, vagy akár háromszor annyian voltak – lehetek – a katolikus magyarok, de akkor is olyan demográfiai gödörben, ahonnan belső erőforrásaikból már aligha tudtak volna kikapaszkodni. Mutatja ezt, hogy még 50 esztendő múlva sem tudták lélekszámukat megkétszerezni, ami a moldvai magyarok tekintetében a teljes biológiai letargia jele. Aligha túlzás tehát, ha úgy gondoljuk, hogy a 1760-as években lezajlott katonaság-szervezés, majd az ennek nyomán bekövetkezett madéfalvi veszedelem során kapott, a szó szoros értelmében „vérátömlesztés” nélkül *ma aligha lenne Moldvában magyar ember, de talán még katolikus sem.*

Az Úristen azonban másképpen rendezte a moldvai magyarság sorsát. Kétszázötven esztendeje, 1764. január 7-én hajnalban a felcsíki Madéfalván olyan eseményre került sor, ami alapvetően megváltoztatta és a további évszázadokra meghatározta a moldvai csángómagyarok helyzetét. A székelyek ősi kiváltságait, mely szerint robottal, dézsmával nem tartoztak szolgálni, hanem „csak” életüket és vérüket voltak kötelesek szükség esetén feláldozni Magyarországon *keleti* határainak védelmében, a hazánk török alóli felszabadításában résztvevő Habsburgok az országot meghódított területként kezelő bécsi udvar erőszakkal meg akarta szüntetni, hogy besorozhassa őket a birodalmi érdekeket szolgáló hadseregbe. A tiltakozó, kiváltságait a „rég, nagy királyoktól” kapott jogaira hivatkozó, a bécsi küldöttséggel tárgyalni kívánó székelyeket az osztrák katonaság ágyútüzzel fogadta, ahol is több százan maradtak vérbe fagyva, vezetőiket elfogatta és bebörtönözte. Ez volt a madéfalvi veszedelem, amit latinul *Siculicidium*nak, azaz a székelyek lemészárlásának nevezünk. A vérfürdőtől megrémült és az *áldozatokkal szemben* létrehozott *Criminalis Commissio*, vagyis Bűnvizsgáló Bizottság által megfélemlített, elsősorban csíki, valamint gyergyói székelyek ezrével menekültek a behavazott Kárpátokba, amelynek hágoín, szorosain keresztül jutva – akik nem fagytak meg, nem pusztultak éhen –,

azok otthonra találtak a Szeret, a Tázló és a Moldva folyók völgyében a már évszázadokkal korábban megtelepült magyar falvakban, de új településeket is alapítottak a Beszterce és a Tatros völgyeiben és tájain. Az a sajátos történelmi helyzet alakult ki, hogy azok a székelyek, akik a madéfalvi mészárlást követően bemenekültek Moldvába, valóságos vérátömlesztést jelentettek a középkori eredetű és azóta is pusztuló magyarok számára.

Ily módon a 250 esztendeje bekövetkezett madéfalvi szörnyűség nemcsak a székelység kollektív tragédiája, hanem a későbbi *bukovinai székelység*, valamint a magyarság újabb népcsoportjainak kezdete is. Születésnap tehát, amit nem adományozott kiváltságlevél, hanem gyilkos ágyúszó pecsételt meg és tett emlékezetessé. Mégpedig olyan ágyú dörgése, ami nem díszsortűz volt, hanem amivel *őket lőtték*. 1764. január 7-ának hajnalán a Csík megyei Madéfalván összegyűlt, és az igazságukat szolgáló tárgyalásra készülő székelyek békés gyülekezetét vérfürdővé változtató császári ágyútűz hozta létre a *bukovinai székely* és a *gyimesi csángómagyar* népcsoportot. A gyimesiek kiszorultak a Székelyföld szélére, s még napjainkban is állandó fenyegetettségben élnek, a Bukovinába kerülteknek pedig, ahogy születésüket vér és szenvedés kísérte, úgy egész későbbi történelmük során mérhetetlenül sok bánat, könny, keserűség volt osztályrészük. Az első világháború utáni Romániához csatolás megalázásai, az 1940. évi hazahozatal felemás-sága, az 1944. évi menekülés a szovjet katonák és a szerb partizánok kegyetlenkedései elől, aztán a dunántúli szétszórás, a sváboktól elszennvedett gyűlölködés, végül a kommunista rendszer erőszakosságai...! *Minket anyánk megátkozott, mikor a világra hozott...* énekelte a bukovinai székely anya gyermekének, így készítve őt fel az életre.

Kétszázötven esztendeje kezdődött a székelység nagy szétszórása. Mert a Moldvába menekülteknek csak egy része települt föl az 1780-as években a török birodalomtól Ausztriának jutott Bukovinába, nagyobb részük ottmaradt Moldvában, gyarapítva a 13. századtól ott élő magyarok számát. De a madéfalvi ágyútűz és a gyilkos lovasroham indította el azt a folyamatot is, aminek nyomán a 18. század vége felé elkezdett benépesülni a Tatros folyó felső vidéke és megszületett a gyimesi csángó népcsoport, a legmagasabb tengerszint feletti magasságban élő magyar etnikum. Habos hegyi patakokkal, fenyvesekkel ékes, balladás, keserves világuk nélkül – ami Orbán Balázs szerint a Székelyföld múzeuma – sokkal szegényebb lenne a hagyományos magyar népi műveltség sokszínű szóttese. Ám ne feledkezzünk meg Bukovinából a 19. század nyolcvanas éveiben, Nándorfehérvár mellé települt néhez életű székely népcsoportról sem, akik erdős, szántóföldhiányos bukovinai hazájukat cserélték az Al-Duna akkor még mocsaras, posványos, maláriás kanyarulataira, amely vidék később jórészt az ő kemény munkájuk nyomán vált lakhatóvá és művelhetővé. Aztán ott vannak a többiek: a 19–20. század fordulóján Dévára, Vajdahunyadra, Csernakeresztúrra, Sztrigyszentgyörgyre, Erdőszentgyörgyre, Magyarbányára, Marosludasra, Sepsiszentgyörgyre és Erdély más vidékeire került bukovinai csoportok; s akiket még messzibbre: Kanadába, Brazíliába vezetett a sorsuk.

A székelység tehát, amelynek testét a madéfalvi ágyútűz megrongálta, a csonka törzsből számos új ágat hajtott, erős sarjakat nevelt. Ebből a szempontból aligha becsülhetjük túl a Siculicidium jelentőségét. A sortüzet vezénylő osztrák tisztek bizonyára nem gondoltak arra, hogy végső soron jót tesznek a székelységgel. Mert az áldozatok és a menekültek elpusztultak és mérhetetlenül sokat szenvedtek ugyan, de *a székelység máig érvényesülő erkölcsi erőt merített ebből a próbatételből, a moldvai magyarság pedig esélyt kapott a további megmaradásra.*

Hányan lehettek a 18. századvég székely menekültjei? Háromszáz családról tudunk, akik már az 1760-as évek elején, a határőrszervezés kezdetekor elbujdostak. Ezernél valamivel többen, akik 1764 januárjában elmenekültek, s nem fagytak meg a télbe dermedt Kárpátokban. Azután akik az osztrákok által felállított „bűnvizsgáló” bizottság elől menekültek el, majd akik bujdosó hozzátartozóik után eredtek? Akárhogy is számolunk, néhány – talán négy-öt – ezernél nem lehettek többen. De ha arra gondolunk, hogy 1744-ben mindössze 5500 a moldvai magyarok száma, akkor már érzékeljük, hogy a 250 esztendeje történt véres események következményeként csaknem megduplázódott a moldvai magyarság lélekszáma. Ezzel az exodussal olyan migrációs folyamat indult el, ami kihatott az egész moldvai magyarság sorsára, jó néhány településről pedig határozottan tudjuk, hogy ma is a madéfalvi sortűz és következményei elől menekültek lakják.

Lássunk ezek közül néhányat!

A Szeret folyón túl fekvő *Magyarfalu* lakosságát Jerney János „bukovinai származású magyaroknak” mondja, s ezt a véleményét később Lükő Gábor is átvette (Lükő 1936b: 21–22, 96, 169). Ezek szerint a falu lakosságának legalábbis egy része, a madéfalvi veszedelmet követően, másodlagos migrációval kerülhetett mai lakóhelyére. A népi emlékezet úgy tudja, hogy a menekültek *elmentek a bojérokhoz, hogy jelentkezzenek. S azok felfogadták őket munkásnak. Egy Mucsuj nevű gróf volt itt, s az adott nekik egy kis helyet, hogy csináljanak házacskákat.*

A 18–19. század fordulója táján keletkezett *Külsőrekecsin* népessége is valószínűleg másodlagos migrációval került mai lakóhelyére, székelyes csángó lakossága nem közvetlenül érkezett Erdélyből. A falubeliek hagyományában is él annak az emléke, hogy a tőlük északra fekvő, nagy magyar falvakból (Nagypatak, Bogdánfalva, Forrófalva) érkeztek és alapították településüket. Hogy azután a növekvő adók és más terhek elől menekültek, mint Gunda Béla hallotta (Gunda 1990: 38), vagy a környékbeli bojárok csalogatták őket kedvezményekkel, arra vonatkozóan a források nem adnak egyértelmű magyarázatot. A népi emlékezet szerint mindkét lehetőség elképzelhető.

A Tázló menti *Pusztina* magyarsága sem közvetlenül Csíkból érkezett a madéfalvi vérengzés után. A hagyomány szerint először egy közeli román faluban, Blegyesten dolgoztak cséplőmunkásként, később egy Nemes nevű „gróf” telepítette le őket egy *pusztá helyre*, amiből aztán Pusztina keletkezett és a nevét is kapta. Az öreg Kaszáp István így mesélt erről:

Jártak ide bé Csíkból csépelni, s tőlük született Pusztina. Jártak ide, s mikor Madéfalván meglőtték a székyeket, ide menekültek akik elbujdostak, met má ismerősek vótak. S ide béjött egy dzsenerál, Nemes nevezetű. Tátám mesézte, én eszt a dzsénéralt nem értem. S ittegyen kibérelt egy birtokot malmostul, kurtéstól,⁴ mindenestül. S a magyarok Blegyestben, amikor meghallották, hogy kerekedett egy magyar bojér, harmincan vótak azok a cséplők, kijöttek ide a bojérhoz, s megszálltak idefenn a Fenekben, s a Laci erdeiben.

Pusztina egyebek mellett arról is nevezetes, hogy ma már a temploma az egyetlen Moldvában, amelynek védőszentje Szent István magyar király.

Az ugyancsak madéfalvi menekültekből alakult *Lábnyc* lakóinak emlékezete szerint egy Vidrás nevezetű bojár birtokán telepedtek le, akitől házhelyet, és művelni való földet kaptak.

A falubelijek úgy jöttek bé, hogy a batyut a hátikra vették vót, a gyermekeknek a kezeiket mekfókták, úgy vezették őket átal a Kárpátokon keresztül... Csíkból. S ahogy átalmentek a hegyen s ideértek a Vidrás bojérnak a mósiájára,⁵ letelepettek, ijen üres hejet kaptak a zerdőbe. Ki voltak jövel Árdeából, ki tuggya honnat, mifélék... fugárok⁶ vótak... mások jöttek Gorzafalváról, Nagypatakról... s azok után formálódik a falu es.

Székyföldi örökség itt az is, hogy a falu egyik részét Csíknak, egy másikat *Gyergyónak* nevezik.

A Beszterce folyó mentén fekvő *Lészped* magyar lakossága is az 1764. évi székelymészárlás menekültjeinek leszármazottaiból kerül ki, már akik nem költöztek föl a 18. század végén Bukovinába. Elképzelhető, hogy a madéfalvi vérengzés menekültjei már találtak oláhokat ezen a helyen, hiszen a falu lakosságának mintegy 10%-a ma is görögkeleti vallású román. Ennek azonban kevés a valószínűsége, hiszen a falu határának dűlőit a lézpedi magyarok túlnyomó részben magyarul nevezik meg. (Vö. Halász 1983a.) Viszonylag részletesen foglalkozik a településsel *Románia Nagy Földrajzi Szótára* (Lahovari–Brătianu–Tocilescu 1901 IV.: 157): 1810-ben „Lespezi Bákó megyei falu, a felsőbesztercei járásban. Itt van a Szeretvölgyi csángók felső határa; 228 család lakja, összesen 881 lélek. Ebből 719 magyar (81,6%), 137 román (15,5%), 16 cigány (1,8%), 6 német (0,7%), 3 görög (0,3%)”. A szótár megjelenésekor a falu román temploma éppen épülőfélben volt. A magyarok pedig 1886-ban már a második templomukat építették, első templomuk 1830-ban épült fából, Szent Anna nevére szentelve. Az 1907-ben Moldván keresztülcsapó parasztfelkelés viharának egyik hulláma a Beszterce völgyén is végigsöpört, amikor

4 udvarház

5 birtokára

6 szókevények

„*revolúcióját csinált a prenc ellen*”. Lészpediek visszaemlékezése szerint a parasztok azért kezdtek zúgolódni, mert a helybéli földbirtokos nem nekik, hanem egy másik birtokosnak akarta bérbe adni a földjét. A leszpediek és a blegyesti románok együtt mentek Himiusba Capri bojárhoz, hogy kérvényt adjanak át. Az fölírta, hogy ki bérelne földet, aztán a katonasággal összeszedette őket, de miután lecsendesedtek az indulatok, hazaengedték őket. Más emlékek szerint ló farkához kötötték az elégedetlenkedők vezetőit, s Bákóig kergették a lovakat. Voltak, akik ágyúkra is emlékeztek, amikkel körülvették Lészpedet. Simon Ferenc Józsefné Fazakas Ilona révén ismert énekké vált.

Ám sokan voltak a székely menekültek között, akik később visszatértek a Tatros folyó felső folyása mentére, s a Gyimesi-szorosban, vagy a Tatrosba ömlő patakok valamelyikének völgyében találtak menedékre. Meg tudott itt bújni a moldvai bojárok földjén való robotolástól menekülő csángómagyar, éppen úgy, mint a katonakötelezettség, vagy megunt szeretője elől szökő csíki vagy gyergyói székely legény. Belőlük kerekedett a legfiatalabb és egyben a legmagasabb tengerszint fölötti magasságban élő *gyimesi csángó* népcsoport. Többségük ma is tudja és számon tartja, hogy családjá Moldva vagy a Székelyföld melyik településéről származott mai lakóhelyére. Érdekes elmondanunk azt is, hogy amikor 1940-ben a magyar kormány hazahozta Bukovinából az oda bujdosott székelyeket, a Moldvában maradt magyar falvakból mintegy ezer lélek csatlakozott hozzájuk, s ma is ott él Baranya megye néhány településén.

Végül föltehetjük a kérdést: összetartja-e valami a székelység 1764 után szétszóródott csoportjait? Válaszunk az, hogy *igen*, mégpedig a közös származás tudata és az egymásért való felelősségérzet. Ez hozza össze esztendőről esztendőre pünkösdkor a csíksomlyói búcsúra a Kárpátok két oldalán élő csángó- és székely-magyarokat. Ez készíti a csíkszeredai és a gyimesfelsőlóki középiskolákat, hogy falai közé fogadják a Moldvából érkező, anyanyelvükön továbbtanulni szándékozó diákokat. Ezért rendezi meg Csíkszereda városa immár több mint évtizede a városban tanuló moldvai diákokkal közösen minden november végén a Csángó Napot, amelynek keretében hagyományos székely kultúra Gyimesben és Moldvában megőrzött, archaikusabb formájával találkozhatunk.

Az összetartozás érzése hatja át a Völgységbe, vagy az Érdre került egykori bukovinai székelyeket, amikor ünnepeikre rendre meghívják az al-dunai, vagy Déva-környéki székely népcsoport képviselőit.

2014 januárjában a Madéfalvi veszedelem évfordulója is alkalmat nyújt számunkra, hogy a 250 éve szétszóródott székelység közös múltjára és sorsára emlékezve erősítsük bennük és magunkban az összetartozás érzését.